

УДК 78:070:008

Б 43

Валентина Бєлікова, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства, інструментальної та хореографічної підготовки
Криворізького державного педагогічного університету,
член Національної спілки композиторів України,
заслужений працівник культури України

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

Автор розглядає функціональні можливості мас-медіа, використання їх особливостей в контексті сучасної культури, виділяє орієнтаційну функцію як унікально необхідну функцію для життєдіяльності людини.

Ключові слова: мас-медіа, культура, суспільство, функції.

Постановка проблеми. Сьогодні проблеми культури стоять в центрі уваги нашого суспільства. Вони розглядаються під різними кутами зору спеціалістами різних наукових напрямків. Зумовлено це тим, що остання чверть XX століття, перші роки XXI століття увійшли в історію людства як складний період розвитку суспільства. Кризи соціального та економічного характеру все гостріше піднімають питання усвідомлення крижості й, одночасно, унікальності людського буття, його незахищеності, химеричності та абсурдності бар'єрів, що штучно розділяють людей.

У наукознавчій літературі з філософії та соціології цей період прийнято визначати "перехідним". У сфері соціальної культури, культури як такої, перехідність відчувається насамперед у глобальній ломці традиційних уявлень про людину, про її місце у світі, про суттєві прогресивні зміни в суспільстві.

Вимоги часу стають орієнтиром поведінки кожної людини. Перед нею все частіше виникає питання "В ім'я чого живемо?" як головне питання сьогодення. Новим змістом наповнюються загальнолюдські питання: "Хто ми?", "Куди йдемо?"

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Якісними змінами, що повністю визначилися в 90-х роках, насичується сучасна наукова думка. Останнє виявилось у проведенні ряду науково-теоретичних конференцій, на яких розглядалися проблеми гуманітаризації вищої освіти (Красноярськ, 1990), національних та соціально-культурних процесів у суспільстві (Омськ, 1990), методології, змісту та стану гуманітарної освіти (Херсон, 1993).

Насичення гуманістичним змістом широкого кола теоретичних проблем зумовлено новим розумінням суспільства як спілки людей, звільненої від вузьких рамок ідеологічних схем та доктрин. Такі зрушення у соціальній та наукових сферах сприяли появі нових підходів до осмислення ролі та значущості особистості як найважливішої субстанції суспільства.

Нові підходи накреслили такі зрізи висунутої проблеми, що тісно пов'язуються із формуванням та розвитком особистості в сучасних історичних умовах. Вони активно обговорюються в роки першого 10-річчя XXI століття. Про це свідчить проведення восьми всеукраїнських науково-практичних конференцій "Духовність українства XXI століття" (Кіровоград, з 2000 по 2008), двох Міжнародних науково-практичних конференцій "Громадянське суспільство та проблеми становлення особистості" (Кривий Ріг, 2006, 2008), Всеукраїнської науково-методичної конференції "Сучасні пріоритети розвитку та виховання особистості" (Херсон, 2008).

Сьогодні відомі вчені різних країн світу – філософи, соціологи, культурологи, футурологи (А. Мартошек, Д. Белл, З. Бжежинський, Г. Кан, Е. Масуда, О. Гоффлер та інші) висловлюють думку про появу "третьої хвилі", що йде на зміну суспільству традиційного індустріалізму, про народження "інформаційного суспільства", яке виникає в провідних країнах світу внаслідок упровадження мас-медіа в різноманітних сферах діяльності людини.

У своїх міркуваннях наукова думка приходить до висновку про фундаментальні соціокультурні зміни в суспільстві, про появу нового типу цивілізації. Не дивлячись на певну різницю в розумінні сучасної соціокультурної ситуації, в

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

концепціях ряду вчених (К. Леш, Т. Роззак, О. Тефрлер, М. Фергюсон, Д. Янkelович та інші) з'являється думка про наближення протиріч та конфліктів у сучасному періоді соціокультурного розвитку як певної ознаки росту нової культури.

Метою пропонованої статті є висвітлення функцій мас-медіа в контексті сучасної культури.

Виклад основного матеріалу. Народження нового типу культури є результатом могутнього руху основи самої культури. Як звісно, основою культури як такої є створення таких культурних цінностей, що відтворюють певні людські почуття, емоційні реакції людини на конкретні явища. Узагальнюючи можна сказати, що предмети мистецтва, які складають культурно-мистецьке надбання суспільства, відтворюють людські стосунки, а точніше *відношення* як такі.

Сьогодні науковці все частіше говорять не тільки про соціальну та економічну кризи, а про “духовну кризу суспільства посттоталітарної України” [5, 29]. Останнє виявляється у зниженні загального рівня культури значної частини населення, моральної безвідповідальності за свої слова та вчинки, нехтуванні давніми національними традиціями та звичаями українського народу, небажанні прийти на допомогу ближньому (навіть рідній людині). У засобах масової інформації активно пропагується антигуманізм, жорстокість, культ сили, сексу, грошей. На цьому фоні все частіше висвітлюється падіння престижу науки, освіти, родини (як “цеглинка держави” (Аристотель)), глобальної екологічної катастрофи, що постійно виплескується в різних куточках континенту.

У такій життєвій ситуації молода людина може розгубитися, не зорієнтуватися у своїй поведінці. Природно вона уважно придивляється (прислуховується) до всього, що її оточує, намагаючись знайти для себе цікаве рішення та відповідь на свої питання.

Самоорганізуватися людині в таких умовах можуть допомогти саме засоби масової інформації (аудіо-, відеокасети, телебачення, друкована продукція), численні сучасні комунікативно-інформаційні технології.

Як відомо, термін “мас-медіа” (communication) у перекладі з англійської мови означає засоби масової інформації (радіо, телебачення, кіно, друкована продукція, реклама) [1, 439].

Враховуючи вище названі моменти, природно виникає питання: які функції виконують численні інформаційні технології в контексті мас-медійної культури?

Вчені Росії, України, країн Західної Європи (Бартошек, Костенко, Лобанова, Михальчик та

інші), вивчаючи механізми впливу мас-медіа на суспільство, визначають провідну роль мас-медіа у формуванні та функціонуванні головних сфер його життєдіяльності – культури та політики. Спробуємо розібратися як впливають мас-медіа на розвиток сучасної культури.

У сучасній медіознавчій літературі існують численні концепції, в яких розглядаються функції мас-медіа. Перші систематизовані роботи уже з'явилися в 40-х роках ХХ ст. (Лазарфельд, Лассуел, Мертон).

Можна говорити, що з того часу в науці розвилася так звана “функціоналістична думка”. Не претендуючи на цілісність розкриття висунутого питання, спробуємо систематизувати існуючий матеріал в контексті наших зацікавлень.

Враховуючи те, що сучасний посткультурний простір має декілька зрізів (наприклад, екологічний, економічний, культурологічний, політичний, психологічний, соціологічний тощо), ми будемо відштовхуватися від загальних функцій мас-медіа.

У найбільш загальному плані відомі три головні функції мас-медіа: надання розваг; надання загальних знань; надання інших функцій, пов'язаних із заповненням вільного часу. Зупинимось на кожній з них.

Довгий час “розвага” пов'язувалася із послабленням психічної або фізичної напруги людини, її можливістю відірватися від дійсності і не розглядалася важливою функцією мас-медіа. Можна припустити, що така думка існувала завдяки активному поширенню так званої “масової культури”, що формувалася у період другої половини ХІХ ст. до другої половини ХХ ст. Поступово полікультурний простір (музичний ефір також) заповнювався такими прикладами, в яких відтворювалися нетривалі емоційні почуття.

Використання зразків масової культури поступово внесло значний розрив між розвагою і мистецтвом. В минулому ці дві сфери людської діяльності поєднувалися і певним чином доповнювали одна одну.

Розважання можна розглядати в трьох аспектах. По-перше, як реальну розвагу, яку необхідно організувати і фінансово підтримати. По-друге, як вербальне переживання розмови з іншими людьми. По-третє, як приємне проведення часу в неробочі дні.

У загальному плані можна говорити про розважання як реалізацію людиною суб'єктивно-об'єктивних відносин з реальним світом (наприклад, прогулянка по дендропарку). Але такий же контакт з природою можна здійснити і завдяки використанню мас-медіа, коли людина

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

знаходиться у повній фізичній пасивності (сидячи на дивані або в кріслі). Таким чином, розглядаючи мас-медіа як певний засіб реалізації розваги треба акцентувати увагу на існуванні у особистості певної *потреби* як такої.

Друга функція мас-медіа пов'язана із наданням загальних знань людині, тобто всього того, що стосується оточуючого світу. Поняття “загальні знання” прийнято сприймати як термін протилежний поняттю “незнання” або “невідомість” як така [3, 110].

Отримана в такому контексті інформація осмислюється як загальне розширення знань і не має систематизованого характеру. Вона виявляється потребою конкретної людини, має суто суб'єктивний характер, що і дає їй основу уподібнюватися розвазі. Іншими словами можна говорити про соціально-психологічну основу даної функції мас-медіа. Об'єктивність її існування підтверджується використанням мас-медіа людьми для одержання інформації про різні життєві ситуації в інших регіонах світу. Отримання такої інформації дає можливість обговорювати її з іншими людьми на основі чого виникають та розвиваються позитивні людські стосунки, що взагалі є великою цінністю цивілізованого суспільства. Процеси обговорення інформації стають звичними, нормою для сучасного суспільства. Змістом людських обговорень стають політичні ситуації, економічні та соціальні кризи в різних країнах, культурні та спортивні події в них тощо.

Третя функція мас-медіа пов'язана із наданням реципієнту різноманітної та різнохарактерної інформації, не поєднаної між собою єдиним тематичним змістом. Такий матеріал усвідомлюється людиною з однією метою: можливістю спілкуватися з іншими людьми. У таких випадках мас-медіа, задовольняючи потреби певних соціальних груп або окремої людини дуже часто пропонують свою тематику повідомлень, при обговоренні якої у людини виникає відчуття близькості, єдності однієї особи з іншою.

Популяризація різних видів мас-медіа пояснюється: по-перше, “примітивною активністю” реципієнта; по-друге, відсутністю спеціальної підготовки людини до контакту з новим повідомленням; по-третє, відсутністю обов'язків реагування людини на медійне повідомлення; четверте, відсутністю контролю з боку інших людей.

Все разом утворює ситуацію глибокого внутрішнього суб'єктивного комфорту. Іншими словами відбувається особлива “особистісна

приватність”, що потрібна конкретній людині у своєму повному та різносторонньому об'ємі.

Крім названих причин популяризації мас-медіа слід назвати наступні суттєві моменти, що забезпечують поширення мас-медіа в сучасному суспільстві.

По-перше, мас-медіа належать до відносно дешевих технологічних засобів. При бажанні їх можуть придбати окремі особистості з середньою заробітною платою. Сьогодні комп'ютер сприймається вже як необхідність і не належить до винятково ексклюзивних предметів.

По-друге, існування Інтернету дає можливість кожній людині отримувати інформацію з різних куточків світу, завдяки чому стати співпричетним або навіть “свідком” тих або інших подій. Інтернет дає можливість спілкуванню між людьми різних міст та країн світу, що сприяє культурному збагаченню обох суб'єктів спілкування.

Безумовно не можна переоцінювати роль мас-медіа. Їх значущість підвищується тією функцією (або сумою функцій), яка необхідна людині.

Узагальнюючи функції мас-медіа в сучасній культурі можна говорити про унікальну *орієнтаційну* функцію в самому широкому плані. Завдяки мас-медіа людина здатна орієнтуватися в самих сучасних досягненнях науки, техніки, культури, спорту, орієнтуватися в конкретній ситуації, відчувати себе сучасною і потрібною суспільству.

Розглянувши тезисно, у загальному плані вплив мас-медіа на розвиток сучасної культури, з'ясуємо їх вплив на формування музично-творчого процесу в контексті музичної культури суспільства.

Логіка дослідження підказує, що висновки загального характеру потребують якомога більшого урахування досліджень часткового порядку для їх найповнішого та найоб'єктивнішого узагальнення.

У наші дні різноманітні види мас-медіа здійснюють значний вплив на свідомість слухача. Тому теоретична і практична зацікавленість до процесів функціонування музичної творчості (особливо до виконавського мистецтва) виникла як природний потяг до висвітлення співвідношення музично-творчого процесу та сучасних технічних засобів комунікації.

Зауважимо, що процес виконання музичного твору – явище швидкоплинне, він живе разом з виконавцем. В останній час музикантам-виконавцям дуже часто доводиться записуватися на касету або диск, власне без цього не можливо уявити виконавську діяльність сучасного артиста.

Під час запису виконавство набуває своїх

ВПЛИВ МАС-МЕДІА НА РОЗВИТОК МУЗИЧНО-ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

специфічних особливостей. Від виконавця вимагається вміння зберегти цілісність трактування всього твору, що постійно переривається, а інколи просто переноситься на наступний день. Виконавцю необхідно швидко переноситися і миттю входити в необхідний емоційний стан, художній образ. Деякі фрагменти твору вимагають повторного запису і тільки після цього монтуються в єдине ціле. Виконання для запису – це не художнє творіння від першого до останнього такту. Невипадково деякі майстри виконавського мистецтва (наприклад, народна артистка СРСР Є. Мірошніченко) не можуть виступати в пустому залі звукозапису. Їм не вистачає контакту зі слухачем, глядацької реакції.

Розглядаючи виконання музичного твору, зафіксованого в мас-медіа, слід зауважити, що відмінною рисою його є відтворення один раз записаного з абсолютно точним повторенням (в чому, власне, і виявляється висока якість звукозапису). У концертному залі завжди присутній елемент несподіваності, випадковості, магічного “ледве-ледве”, що і зумовлює неповторність процесу виконання музичного твору.

Зазначимо, що з появою різних технічних засобів фіксації звуку в музичній культурі сьогодення з’явилися виконавці, які віддають перевагу порожнім залам студій звукозапису багатолюдним аудиторіям концертного залу (наприклад, відомий канадський піаніст Глен Гюльд). виправдовується це тим, що виконавцю ніхто не заважає зосередитися на інтерпретації музичного твору в безлюдному залі звукозапису, а публіку (слухачів) артист може собі уявити. Творче натхнення “відвідує” і виконавця концертної естради, і граючого в порожніх студіях звукозапису. Але в останньому випадку воно зумовлено іншими психологічними передумовами, відповідними особливостями індивідуальної творчості та особистості музиканта-виконавця.

Виконавська діяльність канадського піаніста свідчить про переорієнтацію музиканта від установки на унікальність виконання твору в концертному залі до установки “виконання-творіння”, що закріплюється у незмінному вигляді касетою. Можна говорити, що звукозапис – це специфічна форма нагадування про те, що вже сталося. Завдяки звукозапису творчість музиканта-виконавця піднімається до рівня творчості композитора. Саме завдяки мас-медійної апаратури утворюється твір самого виконавця.

Зауважимо, що нові спроби фіксації музичного твору викликали враження загубленого

особистісного початку в цьому складному музично-творчому процесі, яке завжди асоціювалося з художньою неповторністю властивою тільки високо професійному музично-виконавському мистецтву. Така ситуація, з одного боку, викликала прагнення певної частини слухачів обмежити своє спілкування з традиційними видами музичної творчості. Але, з іншого боку, відзначається зростання уваги до тих видів творчості, в яких використання технічних засобів не перекреслює, а допомагає спілкуванню виконавця і слухача, подаючи всі сторони творчого процесу яскраво і виразно. Саме тому концерти видатних популярних майстрів виконавського мистецтва (співаків, інструменталістів, читачів), що транслюються по телебаченню, отримують все більше визнання та поширення.

Взагалі особливої уваги заслуговує вивчення проблеми співвідношення виконавського мистецтва і телебачення, де виконання музичного твору реалізується через показ музиканта-виконавця, його особи на екрані (особливо великим планом), а не абстраговано, як це має місце при сприйнятті радіопередач.

Безпосередність як жанрова особливість ряду телевізійних передач визначила якісний характер телетрансляцій, пов’язаних і з музичним виконавством. В умовах телевізійних трансляцій музично-творчого процесу особливого значення набуває *персоніфікація*, як атрибутивна ознака музичної передачі по телеканалу.

Специфіка телебачення дозволяє передавати повідомлення в інформаційній формі, наближуючи багатомільйонну аудиторію слухачів до хвилюючого процесу народження слова, звука. Це повною мірою відноситься і до музично-виконавського мистецтва, бо виникають умови, що сприяють наближенню слухача до творчості музиканта-виконавця.

Іншими словами, з’являється можливість контакту сприймаючого з особою, яка з’являється в телекадрі.

Завдяки особливостям телеканалу на перший план висувається особа самого музиканта. В телекадр великим планом потрапляє виконавець, зображення якого набирає самостійного значення для сприймаючого. Глядач телебачення, як і слухач концертного залу, стає свідком творчого перевтілення, саморозкриття особистості виконавця. Телекамера може розкрити і показати процес творчого висловлювання художника-інтерпретатора і його ставлення до музичного твору.

Узагальнюючи відзначимо – все вищевикладене дає змогу зробити певні

ХУДОЖНИЙ І ТЕХНІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ ВИКОНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

ВИСНОВКИ, що музично-творчий процес під впливом науково-технічного прогресу піднімається на новий більш високий ступінь розвитку, відображаючи і відтворюючи діалектику творіння і творчого сприйняття.

Простежуючи і аналізуючи розвиток музично-творчого процесу за допомогою різноманітних мас-медійних засобів, можна відзначити два його напрямки.

Один напрямок пов'язаний з прагненням музикантів-виконавців вийти на великі концертні сцени, палаци спорту, стадіони і цим наблизитися до широкої масової аудиторії. Інший напрямок відзначається максимальним наближенням музично-творчого процесу до слухача з підкресленням індивідуально-інтимного характеру творчості.

Взаємодія цих напрямків особливо відчутна в наші дні, коли глядачі стають свідками великих музичних фестивалів – масових вистав на відкритому повітрі та слухачами музичних телепередач. Вказані напрямки постійно стимулюють, з одного боку, підвищення

мистецького рівня музиканта-виконавця, а з іншого боку зростання культурного рівня та творчої активності слухачької аудиторії.

1. *Англо-русский словарь*. – 23-е изд. – М., 1990. – С. 439.

2. *Лукин Ю. А. Художественная культура зрелого социализма*. – М.: Искусство, 1977. – 271 с.

3. *Масс-медиа и гражданское общество: Монография / Под ред. А.М.Холода, А. Бартошек, А. Лобанова, С. Михальчик и др.* – Кривой Рог: Международный исследовательский центр “Человек”: язык, культура, познание, 2008. – 227 с.

4. *Проблемы социодиагностики в переходной период / Материалы Международной научно-практической конференции Украины (Кривой Рог, ноябрь 1996 г.)*. – Кривой Рог: КГПИ, 1996. – 155 с.

5. *Сагач Г. М. Храм Слова. Духовне красномовство*. – К.: Концерн “Видавничий дім Ін Юре”, 2005. – 296 с.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2009

УДК 78 – 057.162

М74

Інна Мокрогуз, викладач бандури кафедри музики

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича,

аспірантка кафедри інструментально-виконавського мистецтва

Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника

ХУДОЖНИЙ І ТЕХНІЧНИЙ КОМПОНЕНТИ ВИКОНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглядаються етапи розвитку основних компонентів виконавського мистецтва, висвітлюються думки відомих педагогів, композиторів, музикознавців різних історичних епох, щодо взаємозв'язків художнього і технічного в інструментальному виконавстві.

Ключові слова: виконавство, інструментальне виконавство, художній і технічний компоненти.

Постановка проблеми. У процесі формування технічної майстерності музиканта-виконавця, важливе значення відводиться взаємозв'язкам, що об'єднують художній і технічний компоненти виконавського мистецтва; пошук закономірностей, які обумовлюють успішне розкриття творчих можливостей ігрового апарату і таких, що надають фізичній дії роль активного учасника

формування змістового рівня музичної інтерпретації.

Потрібно пам'ятати, що слово “техніка” походить від грецького “техне”, тобто мистецтво. Будь-яке удосконалення техніки є удосконалення самого мистецтва, допомагає виявити зміст, являється реальною частиною мистецтва. Проблема у тому, що багато виконавців на різноманітних інструментах під словом техніка